

Maria Ujwary

ORCID 0000-0001-6774-1792
Akademia Ignatianum w Krakowie

Stanisław Krauze (1902–1977) i jego wpływ na kulturę żywności i żywienia

Stanisław Krauze (1902–1977) and his Influence on the Culture of Food and Nutrition

Abstrakt

W hierarchii potrzeb człowieka żywność zajmuje czołowe miejsce, a od jej ilości i jakości zależy życie i zdrowie. Jako konsumenci dążymy do tego, aby odpowiedzieć na jedną z naszych podstawowych potrzeb, czyli zaspokojenie głodu, przez spożycie dobrej, pełnowartościowej, po prostu niesfałszowanej żywności. Człowiekiem, który poprzez pracę naukową zmienił kulturę żywności i żywienia w XX-wiecznej Polsce był Stanisław Krauze. Światowej sławy naukowiec, niezłomny w trosce o zdrowie obywateli, wniósł on ogromny wkład w polską walkę o prawo każdego obywatela do nabywania i spożywania bezpiecznej żywności. Krauze jest założycielem polskiej szkoły bromatologii. Celem artykułu jest przedstawienie w niewyczerpujący sposób biografii Stanisława Krauzego przez podkreślenie najważniejszych wydarzeń i osiągnięć tego naukowca. Dalsza część artykułu zawiera rozwinięcie trzech wątków, które podkreślają jego wpływ na kulturę żywności i żywienia w Polsce i na świecie.

Słowa kluczowe: Stanisław Krauze, bromatologia, kultura żywności, etyka bezpieczeństwa żywności, żywność

Abstract

Food in the hierarchy of human needs is at the forefront. Its quantity and quality determine health and possibility of survival. As consumers, we strive to ensure that one of our basic needs, i.e. satisfying hunger, is met with good, wholesome and simply unadulterated food. The man who changed the culture of food and nutrition through scientific work in XX-the century Poland was Stanisław Krauze. A world-renowned scientist, relentless in his concern for the health of citizens, he made a huge contribution to the Polish struggle for the right of every citizen to purchase and consume safe food. Krauze is the founder of the Polish school of bromatology. The aim of this article is to present, in a non-exhaustive way, a biography of Stanisław Krauze, highlighting the most important events and achievements of this scientist. The following part of the article includes an extension of three threads that emphasize his impact on the culture of food and nutrition in Poland and worldwide.

Keywords: food culture, Stanisław Krauze, bromatology, food, food ethics

Wstęp

Żywność w hierarchii potrzeb człowieka zajmuje miejsce czołowe. Jej ilość i jakość decydują o zdrowiu i możliwości przeżycia. Jako konsumenci dążymy do tego, by jedna z naszych podstawowych potrzeb, czyli zaspokojenie głodu, została spełniona dzięki wybieraniu żywności dobrej, pełnowartościowej, po prostu niezafałszowanej.

Walka o dostarczenie ludziom niezafałszowanej żywności wciąż trwa i trwać będzie zapewne tak długo, jak będzie istniała ludzkość. Jednak przez wieki, począwszy już od starożytności, podejmowano walkę z nieuczciwymi producentami i handlarzami¹. Jedną z przyczyn tej walki była troska o zdrowie człowieka, a drugą – względy ekonomiczne. Podrabianie żywności dawało większy zysk kosztem interesu i zdrowia konsumenta.

Zanim droga do przeciwdziałania fałszowaniu żywności weszła na tory międzynarodowych regulacji, które wymusiła globalizacja handlu, walkę o bezpieczną żywność toczono na polach mniejszych – narodowych.

XIX i XX wiek stał się kluczowy dla walki o prawo do bezpiecznej żywności, gdyż towarzyszyły mu zmiany, które fałszowaniu żywności nie-stety sprzyjały. Wzrost produkcji przemysłowej, która wymagała udziału masowej liczby robotników, powodował wzrost popytu na żywność.

1 Stanisław Krauze, „O rozwoju chemji środków spożywczych”, *Wiadomości Farmaceutyczne* 28-29 (1926): 557.

Zapotrzebowanie stało się większe, ale zmienił się również profil konsumenta. Do tej pory produkty spożywcze wytwarzane lokalnie były konsumowane również lokalnie. Wiedza na temat źródła pochodzenia żywności dawała poczucie kontroli i bezpieczeństwa. Rozwój przemysłu wiązał się także z rozwojem transportu, który odseparował wytwórcę od konsumenta. Żywność trafiająca na rynek coraz częściej pochodziła z odmiennych stref klimatycznych i kultur. Anonimowy konsument dostawał coraz częściej żywność niskiej jakości, a nierzadko zafałszowaną. Coraz częściej pojawiały się głosy, że w związku z niespotykaną skalą tego zjawiska niezbędne są regulacje prawne, głównie międzynarodowe.

Chociaż kwestie bezpieczeństwa żywności wchodzą w skład regulacji prawnych, to czynnikiem, który te kwestie stymuluje, jest kultura. To ogół działań człowieka na każdej płaszczyźnie – czy to prawa, czy edukacji, czy nauki – daje bodziec do dalszych przemian. Dopiero wielowymiarowość działań ludzkich pozwoliła nadać zmianom pozytywny kierunek. Przyczyniły się do tego też rozłożone w czasie przemiany kulturowe, które pozwoliły na kwestie żywności i żywienia człowieka spojrzeć w szerszej perspektywie, zgodnie z którą człowiek i troska o niego stały się celem.

Na gruncie XX-wiecznej Polski człowiekiem, który poprzez pracę naukową zmieniał także kulturę żywności i żywienia, był prof. Stanisław Krauze. Uznany na świecie naukowiec, nieugięty w trosce o zdrowie obywateli, wniósł ogromny wkład w polską walkę o prawo każdego obywatela do nabywania i konsumpcji bezpiecznej żywności. Krauze uważany jest za twórcę polskiej szkoły bromatologicznej².

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie w sposób niewyczerpujący życiorysu prof. Stanisława Krauzego przez podkreślenie najważniejszych wydarzeń i osiągnięć tego naukowca. W dalszej części artykułu zawarto rozszerzenie trzech wątków, które podkreślają jego wpływ na kulturę żywności i żywienia w Polsce i na świecie³.

Rys biograficzny

Stanisław Krauze urodził się 11 XI 1902 r. w Łodzi. Jego ojciec Konstanty był tkaczem i zaangażowanym działaczem SDKPiL, a później PPS. Przez swoją działalność polityczną często przebywał w więzieniu,

2 Regina Olędzka, „Prof. dr. farm. Stanisław Krauze (1902-1977)”, *Farmacja Polska* 12 (1977): 694.

3 Szczegółowe opracowanie życiorysu Stanisława Krauzego stanowi przedmiot szerszej rozprawy naukowej autorki artykułu. Informacje zawarte w artykule zwracają uwagę na wybrane zagadnienia i aspekty pracy tego wybitnego profesora.

również na zsyłce na Syberii. Wychowaniem i zapewnieniem codziennego bytu rodzinie zajmowała się głównie matka, Stefania z Sapiejów, pracownica w fabryce⁴. Stanisław był najstarszym z szóstki rodzeństwa⁵.

Lata dzieciństwa i młodości przypadły Stanisławowi na bardzo trudny okres w historii Polaków i Łodzi. Na początku XX w. Łódź była bardzo szybko rozrastającą się aglomeracją imperium rosyjskiego. W 1908 r. liczyła 394 tys. mieszkańców, a tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej już prawie pół miliona. Przemysłowa Łódź (wielki ośrodek produkcji włókienniczej) zmagala się z napływem robotników, wzrastającym zapotrzebowaniem mieszkań, wysokimi cenami żywności. W latach 1905–1907 nastąpił ożywiony rozwój życia politycznego. Ruchy robotnicze liczyły około 80 tys. członków. Bardzo mocna była walka klasowa przejawiająca się licznymi bratobójczymi konfliktami.

Działania wojenne bardzo dotkliwie zmieniły Łódź i znacząco pogorszyły życie mieszkańców. Miasto zostało zdewastowane w wyniku ostrzału artyleryjskiego, a niemieckie władze okupacyjne zniszczyły miejscowy przemysł. Jako że był on głównym miejscem zatrudnienia mieszkańców, ich sytuacja stała się tragiczna. W mieście panował głód, a ludność chorowała na gruźlicę⁶.

Pierwsze lata edukacji Stanisława Krauze go związane były z Łodzią. Jeszcze przed pierwszą wojną światową rozpoczął naukę w miejscowym progimnazjum Józefa Radwańskiego, by w 1917 r. przenieść się do Gimnazjum Polskiego „Towarzystwa Uczelnia”, późniejszego Gimnazjum Państwowego im. Mikołaja Kopernika⁷. W 1920 r. jako ochotnik odbył półroczną służbę wojskową. W 1921 r. rozpoczął studia farmaceutyczne na Uniwersytecie Warszawskim, które ukończył w 1924 r. W czasie studiów wykazał się pracowitością i zaraz po ukończeniu studiów otrzymał od prof. Władysława Mazurkiewicza⁸ propozycję objęcia stanowiska starszego asystenta w Katedrze Badania Środków Spożywczych. Po uzupełnieniu

4 Stanisław Krauze, „Moje środowisko społeczne i naukowe”, *Farmacja Polska* 20 (1965): 42.

5 Rodzeństwo Stanisława: Edmund, Eugeniusz, Henryk, Roman, Stefania.

6 Stanisław Liszewski (red.), *Łódź. Monografia miasta* (Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, 2009), 48–54, 167.

7 Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego, Akta osobowe, teczka: Stanisław Krauze, nr te czki 1364.

8 Ówczesny dyrektor Oddziału Farmaceutycznego, później pierwszy Dziekan Wydziału Farmaceutycznego Uniwersytetu Warszawskiego.

4. roku studiów rozpoczął pod opieką prof. Jana Zaleskiego⁹ pracę nad przygotowaniem rozprawy doktorskiej.

Fot. 1. Prof. Stanisław Krauze (zdjęcie z Archiwum NIZP-PZH PIB w Warszawie)

Przygotował rozprawę pt. *Badania nad terpentyną polską* i po zdaniu egzaminów doktorskich otrzymał w 1931 r. stopień doktora farmacji. Równocześnie od tego roku prowadził zajęcia z „Technologii żywności” na Wyższej Szkole Wojennej, a później na Wyższej Szkole Intendentury.

Przełomowy dla dalszej pracy naukowej Krauzrgo był rok 1932. Jako stypendysta Funduszu Kultury Narodowej wyjechał do Szwajcarii, gdzie zapoznał się z nauką kontrolą żywności. Ten ważny etap w życiu profesora został omówiony szerzej w dalszej części niniejszego artykułu.

Podróże zagraniczne odbył jeszcze w 1931 i 1934 r. Podczas ich trwania zapoznał się z kontrolą żywności we Francji.

Na podstawie rozprawy pt. *Badania nad mate – herbatą Ameryki Południowej* Krauze habilitował się w roku 1937. Został docentem nauki

9 Profesor Jan Zaleski – fizyk, biochemik, pracował w Petersburgu z prof. Marcelim Nenckim, na Uniwersytecie Warszawskim przewodził Katedrze Chemii Farmaceutycznej. Krauze, „Moje środowisko społeczne i naukowe”, 44–45.

o środkach spożywczych na Wydziale Farmaceutycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Badania nad *mate* prowadził już podczas swojego stypendium w Szwajcarii. Temat zainteresował Krauze ze względu na osiągnięcia emigrantów polskich w Brazylii w kwestii uprawy i przyrządzania tej odmiany herbaty. Analizy przeprowadzone w Szwajcarii weszły do Żywnościowego Kodeksu Szwajcarskiego¹⁰.

W 1935 r. jako 33-letni, młody naukowiec objął funkcję dyrektora Państwowego Zakładu Badania Żywności i Przedmiotów Użytku, a po włączeniu go do Państwowego Zakładu Higieny – kierownika tego zakładu. Stanowisko to piastował aż do 1962 r. Rozwinął w tym czasie bardzo mocno działalność badawczą tej instytucji. W czasie II wojny światowej zakład, którym kierował, prowadził normalną kontrolę żywności. W budynku PZH miała miejsce szeroka działalność konspiracyjna. Krauze poprzez nakładanie kar finansowych na nieuczciwych producentów żywności wspierał działalność Szpitala Ujazdowskiego, który opiekował się żołnierzami polskimi. Po zakończeniu działań wojennych Centrala PZH ze względu na zniszczenie budynku i wyposażenia w Warszawie przeniosła się do Łodzi. Tam Krauze prowadził swój zakład do 1947 r., by później powrócić do stolicy¹¹.

Podczas drugiej wojny światowej był również wykładowcą na tajnym Wydziale Farmaceutycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Prowadził zajęcia z bromatologii. Zajęcia Wydziału odbywały się w 105 zakonspirowanych lokalach, a ćwiczenia z bakteriologii i przedmiotów chemicznych między innymi w budynku Państwowego Zakładu Higieny przy ul. Chocimskiej¹².

Po zakończeniu drugiej wojny światowej Krauze przebywał do 1947 r. w Łodzi. Pracował w działającej tam ze względu na zniszczoną Warszawę centrali PZH, jak również zaangażował się w tworzenie Wydziału Farmaceutycznego na Uniwersytecie Łódzkim. Dziekanem wydziału był wówczas wybitny naukowiec, botanik i farmaceuta prof. Jan Muszyński, a Krauze kierował Zakładem Nauki o Środkach Spożywczych¹³. Dekretem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Bolesława Bieruta z dnia 28 III 1947 r. Stanisław Krauze został mianowany profesorem zwyczajnym nauki

10 Stanisław Krauze, „Uwagi o związku z badaniem *mate*”, *Farmacja Polska* 12 (1975).

11 Krauze, „Moje środowisko społeczne i naukowe”, 49.

12 Henryk Bukowiecki, „Tajny Wydział Farmaceutyczny Uniwersytetu Warszawskiego w latach okupacji”, w: *Z dziejów tajnego nauczania medycyny i farmacji w latach 1939–1945*, red. Aleksander Dawidowicz (Warszawa: PZWL, 1977), 115.

13 *Skład osobowy i spis wykładów 1946–1947* (Łódź: Uniwersytet Łódzki, 1947), 28, 47.

o środkach spożywczych na Uniwersytecie Łódzkim¹⁴. W październiku tego samego roku decyzją prezydenta prof. Krauze został przeniesiony na Wydział Farmaceutyczny Uniwersytetu Warszawskiego¹⁵. Podczas swojej pracy w Łodzi w sierpniu 1946 r. wyjechał na miesięczny pobyt do Anglii w celu zapoznania się z tamtejszą kontrolą żywności. Wyjazd był możliwy dzięki wsparciu British Council¹⁶.

Po powrocie do Warszawy prof. Krauze pracował na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie kierował katedrą Nauki o Środkach Spożywczych, a później na Akademii Medycznej w Warszawie. W 1970 r. w wyniku reorganizacji na Akademii Medycznej objął stanowisko dyrektora Instytutu Biofarmacji. Funkcję tę pełnił do 1973 r., kiedy to przeszedł na emeryturę.

Na szczególną uwagę w życiorysie prof. Stanisława Krauzego zasługuje jego działalność społeczna, którą realizował poprzez uczestnictwo w pracach wielu naukowych stowarzyszeń i organizacji międzynarodowych. Wśród nich wymienić można: Angielskie Stowarzyszenie Chemików Analityków (od 1946 r.), Angielskie Towarzystwo Chemiczne (od 1946 r.), Szwajcarskie Towarzystwo Chemii Analitycznej i Stosowanej (od 1948 r.), Międzynarodowe Towarzystwo do Badań Składników Odżywczych i Substancji Życiowych (od 1955 r., był jego wieloletnim wiceprezesem), Towarzystwo Analityków i Ekspertów Francuskich (od 1935 r.). W Polsce to przede wszystkim Polskie Towarzystwo Farmaceutyczne i Polskie Towarzystwo Chemiczne. Był również członkiem Komisji Nauk Farmaceutycznych Polskiej Akademii Umiejętności, wieloletnim polskim delegatem do Rady Międzynarodowej Federacji Farmaceutycznej.

W działalność środowiska farmaceutycznego zaangażował się Krauze niedługo po zakończeniu studiów. Od 1926 r. pełnił funkcję sekretarza w Komitecie Budowy Gmachu dla Wydziału Farmaceutycznego, a po wypełnieniu swojego zadania przez Komitet i przekazaniu gmachu Uniwersytetowi w 1932 r. był członkiem założycielem Towarzystwa Przyjaciół Wydziałów i Oddziałów Farmaceutycznych przy Uniwersytetach w Polsce. W 1947 r. Walne Zebranie Towarzystwa Przyjaciół zdecydowało o przemianowaniu go na Polskie Towarzystwo Farmaceutyczne. W skład pierwszego Zarządu Towarzystwa wszedł prof. Krauze, któremu powierzono stanowisko sekretarza generalnego. W latach 1954–1956 oraz

14 Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego, Akta osobowe,teczka: Stanisław Krauze, nr te czki 1364. Pismo Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej do Stanisława Krauze, Łódź, 1947.

15 Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego, Akta osobowe,teczka: Stanisław Krauze, nr te czki 1364.

16 *Ibidem*.

1962–1967 prof. Krauze pełnił także funkcję Prezesa Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego¹⁷.

Profesor Krauze bardzo często wyjeżdżał za granicę, reprezentując Polskę na różnych konferencjach czy też naukowo zaznajamiając się z rozwiązaniami kontroli żywności stosowanymi w innych krajach. Znał w stopniu dobrym języki: francuski, niemiecki i angielski, słabo język rosyjski.

Z okazji 30-lecia jego pracy naukowej w 1954 r. odbyła się uroczystość w siedzibie PZH, na którą przybyli delegaci władz państwowych, uczelni medycznych i liczni przedstawiciele nauki. Prof. Krauze wygłosił na nim, oprócz referatu naukowego, także kilka osobistych słów refleksji o swojej drodze naukowej. Mówił tak: „Nieraz niepokoiła mnie obawa, czy znajdę uczniów obok siebie i czy stworzę szkołę, która by dalej w Polsce budowała gmach naukowej kontroli żywności”¹⁸. Dzięki opiece naukowej prof. Krauzego 22 osoby uzyskały tytuł doktora, a 16 się habilitowało. Liczne grono jego wychowanków pracowało w wielu ośrodkach naukowych w Polsce¹⁹.

Należy również wspomnieć o odznaczeniach, które za swoją pracę naukową i społeczną otrzymał prof. Krauze. Były to m.in.: Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski, Krzyż Komandorski oraz odznaczenie austriackie (Złota Odznaka Honorowa) i francuskie (Krzyż Oficerski)²⁰.

Profesor Stanisław Krauze zmarł 21 VII 1977 r. Został pochowany na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

Wpływ na kulturę żywności żywienia

Pierwszy z wątków to podjęte i zakończone sukcesem, bo wydaniem drukiem w 1948 r., opracowanie *Materiałów do Polskiego Kodeksu Żywnościowego*. Istotę powstania takiej pracy profesor zaznaczał już w latach 30. XX w., kiedy to powrócił z rocznego stypendium w Szwajcarii. Pracował tam z prof. Werderem²¹ i dr Th. Von Fallenberg w Związkowym

17 Jerzy Szewczyński, Hanna Plata, *Polskie Towarzystwo Farmaceutyczne* (Warszawa: PTF, 2017), 18–21, 81.

18 E.S., „30-lecie pracy naukowej prof. dra Stanisława Krauze”, *Farmacja Polska* 2 (1955): 36.

19 Olędzka, „Prof. dr. farm. Stanisław Krauze (1902–1977)”, 694.

20 *Ibidem*.

21 Prof. J. Werder – kierownik Laboratorium Związkowego, wykładowca na Uniwersytecie w Bernie. Krauze, „Moje środowisko społeczne i naukowe”, 46

Urządzie Zdrowia – Laboratorium Żywnościowym w Bernie. Ten pobyt bardzo mocno wpłynął na dalszą naukową pracę Krauzego. Znajdujące się w owym okresie w rozkwicie naukowym laboratorium było miejscem rozwoju wielu wybitnych naukowców z całego świata²². Pobyt Krauzego w Bernie zaowocował umieszczeniem jego badań o środkach konserwujących w IV wydaniu Szwajcarskiego Kodeksu Żywnościowego²³. Po powrocie do Polski z tak cennym zagranicznym doświadczeniem wiedział, że aby w Polsce kontrola żywności funkcjonowała dobrze, niezbędne jest stworzenie polskiego kodeksu na wzór szwajcarskiego.

W 1935 r. prof. Krauze objął stanowisko dyrektora Państwowego Zakładu Badania Żywności w Warszawie, a po włączeniu go do Państwowego Zakładu Higieny powierzono mu stanowisko kierownika Zakładu Badania Żywności i Przedmiotów Użytku. Będąc odpowiedzialnym za całokształt kontroli żywności w Polsce, rozpoczął pracę nad opracowaniem polskiego kodeksu.

Niestety, w Polsce w przeciwieństwie do zagranicznych ośrodków konieczność powstania kodeksu nie została zrozumiana przez władze. Prace nad jego powstaniem toczyły się dzięki zaangażowaniu pracowników Zakładu Badania Żywności PZH oraz Miejskich Pracowni Badania Żywności. Ministerstwo Opieki Społecznej nie przyznało żadnych środków na jego przygotowanie. Zebrane pomimo braku funduszy opracowania poszczególnych metod badania żywności okazały się nie spełniać stawianych im wymagań. Ich poziom był bardzo nierówny i niejednorodny²⁴. Całość pracy wzięła na siebie Centrala PZH i nie przerwał tych działań nawet wybuch drugiej wojny światowej.

Profesor Stanisław Krauze wraz z gronem współpracowników w czasie drugiej wojny światowej nie zaprzestał prac nad polskim kodeksem. Wiedział bowiem, że działania wojenne kiedyś się skończą i Polska będzie musiała dla dobra zdrowia obywateli kontrolować żywność w sposób naukowy i jednolity dla całego kraju²⁵. Do sierpnia 1944 r. kodeks był już opracowany i – co najważniejsze – napisany w taki sposób, aby znalazł praktyczne zastosowanie w polskich warunkach. Nie dysponowaliśmy niestety bardzo często odpowiednim sprzętem laboratoryjnym, aby móc zastosować wszystkie metody opracowane np. w kodeksie szwajcarskim. Dwa maszynopisy tej wieloletniej tytanicznej pracy polskich naukowców

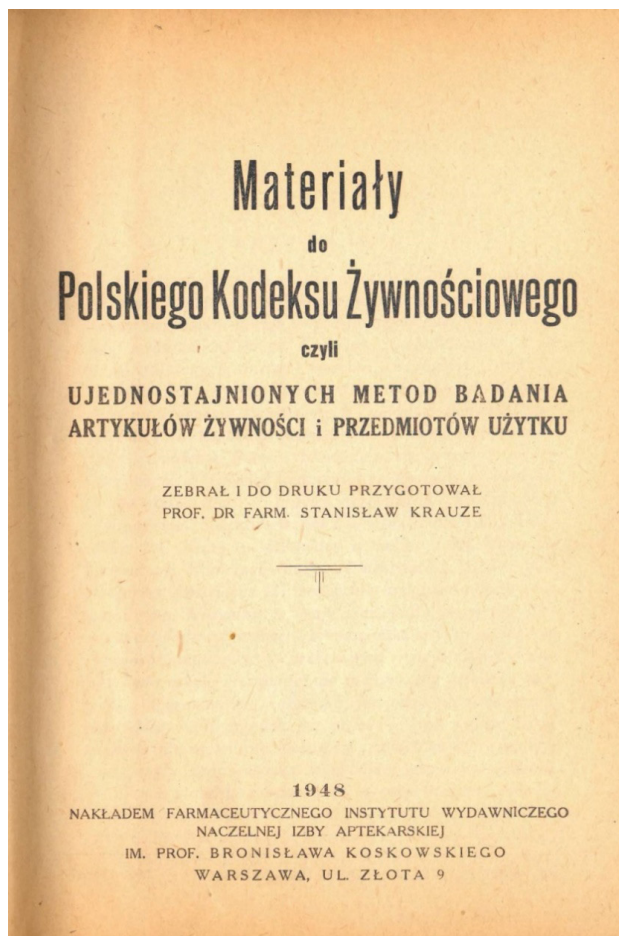
22 *Ibidem*, 45.

23 „35 lat pracy dla nauki i zawodu farmaceutycznego”, *Farmacja Polska* 17-18 (1960): 339.

24 Stanisław Krauze, *Materiały do polskiego kodeksu żywnościowego* (Warszawa: Farmaceutyczny Instytut Wydawniczy Naczelnej Izby Aptekarskiej, 1948), 5.

25 *Ibidem*, 6.

zostały zniszczone podczas Powstania Warszawskiego. Ocalał jedynie brudnopis przechowany w Piasecznie przez magister farmacji Barbarę Legatową, która brała udział w jego opracowywaniu²⁶. Po zakończeniu działań wojennych wydanie kodeksu było dla Krauzego niezmiernie ważne. W odbudowującej się Polsce trzeba było zapewnić dobrą kontrolę żywności dla zdrowia obywateli.

Fot. 2. Strona tytułowa pierwszego i jedyne wydania *Materiałów do Polskiego Kodeksu Żywnościowego*

W kwietniu 1947 r. na łamach czasopisma „Farmacja Polska” Krauze napisał o trudnościach związanych z wydaniem swojego dzieła. Dotyczyły

²⁶ *Ibidem*, 7.

one głównie kwestii finansowej, ale jednocześnie autor zwracał uwagę, jak bardzo ukazanie się tego kodeksu jest Polsce potrzebne. Padły również takie słowa: „To jest nasz dorobek kulturalny z okresu okupacji, nie może się więc zmarnować”²⁷.

Ostatecznie w 1948 r. nakładem Farmaceutycznego Instytutu Wydawniczego Naczelnej Izby Aptekarskiej im. prof. Bronisława Koskowskiego ukazały się *Materiały do Polskiego Kodeksu Żywnościowego, czyli ujednostajnionych metod badania artykułów żywności i przedmiotów użytku*. Wsparcia finansowego niezbędnego do wydania tej publikacji udzieliły Państwowy Zakład Higieny oraz Polskie Towarzystwo Farmaceutyczne. Podczas okupacji prace nad nim wspierał finansowo dyrektor Wydziału Produkcji „Społem”, za co w przedmowie podziękował mu prof. Krauze²⁸. *Materiały do Polskiego Kodeksu Żywnościowego* liczyły 907 stron i przez wiele lat był to jedyny podręcznik, z którego młodzież akademicka mogła korzystać.

Rozwijająca się po drugiej wojnie światowej polska nauka potrzebowała miejsc, w których dorobek naukowy byłby udostępniany szerszemu gronu naukowców. Młodzi pracownicy nauki wymieniałyby się pracami i doświadczeniami i w ten sposób umacniali ten rodzaj pracy kulturalnej dla dobra Polski. Tę potrzebę rozwoju naukowej kontroli żywności i utrwalenia dorobku kulturalnego dostrzegał Krauze. Bardzo wspierał młodych naukowców i na każdym kroku stwarzał im jak najlepsze możliwości do rozwoju. Wyrazem takiego wsparcia oraz wkładu w kulturę żywności i żywienia w Polsce było powstanie w 1950 roku z jego inicjatywy czasopisma „Roczniki Państwowego Zakładu Higieny”.

W słowie wstępnym, którym opatrzył pierwszy numer „Roczników Państwowego Zakładu Higieny”, prof. Ludwik Hirszfeld²⁹ podkreślił, że nie wszystkie nauki, które są reprezentowane w PZH, mają możliwość przedstawiania swoich wyników w odpowiednim czasopiśmie, stąd też potrzeba powołania nowego. Decyzja Rady Naukowej PZH otrzymała przychylną opinię Ministerstwa Zdrowia i tym samym powołano do życia nowe czasopismo „Roczniki Państwowego Zakładu Higieny”. Stało się ono miejscem publikacji analiz z zakresu badania artykułów żywności i przedmiotów użytku, higieny żywienia, higieny pracy, inżynierii sanitarnej i kontroli farmaceutycznej³⁰.

27 Stanisław Krauze, „Kontrola nad żywnością i przedmiotami użytku w latach 1945–1946”, *Farmacja Polska* 4 (1947): 179.

28 Krauze, *Materiały do polskiego kodeksu żywnościowego*, 8.

29 Przewodniczący Rady Naukowej Państwowego Zakładu Higieny.

30 Ludwik Hirszfeld, „Słowo wstępne”, *Roczniki PZH* 1 (1950): 1.

W początkowym okresie periodyk był kwartalnikiem, a od 1956 roku zaczął ukazywać się jako dwumiesięcznik³¹. W pierwszych numerach poziom prac był zróżnicowany. Młodzi naukowcy nie mieli doświadczenia w pisaniu artykułów naukowych, ale rozwinięcie ich w tym kierunku było również celem Krauzego. Z okazji 10-lecia Polski Ludowej napisał na łamach omawianego periodyku:

Roczniki PZH ułatwiły start naukowy wielu młodym pracownikom nauki. Ich prace nie zawsze na początku stały na należyтым poziomie. Nieraz trzeba było wzywać do redakcji młodego autora i pouczać go, w jakiej formie ma wyrażać swoje myśli. Wielką radością było, gdy się widziało poprawę w nowych pracach tego samego autora³².

Jednocześnie w tej samej wypowiedzi podsumowującej 10-lecie Polski Ludowej wyrażał się krytycznie o tym, czego jeszcze nie udało się osiągnąć, m.in. większej liczby prac z zakresu higieny ogólnej i bliższej współpracy z higienistami.

Pięć lat później redakcja skierowała do czytelników „Roczników Państwowego Zakładu Higieny” kolejne podsumowanie. Zauważono dalsze pozytywne zmiany w poziomie prac, również w tym, że często spływały one także z placówek terenowych, które stawały się placówkami badawczymi. Prace ukazujące się w periodyku były referowane w czasopiśmie zagranicznych, a do 1959 r. ogłoszono na jego łamach 463 artykuły, głównie badawcze³³.

Na 25-lecie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wydano 20. tom dwumiesięcznika „Roczniki Państwowego Zakładu Higieny”. Na jego łamach od początku istnienia opublikowano 1342 prace naukowe. Redakcja mocno podkreśliła dorobek czasopisma³⁴.

Profesor Stanisław Krauze z chwilą utworzenia czasopisma w roku 1950 objął stanowisko redaktora naczelnego i sprawował je do roku 1955, później również w roku 1959 i w latach 1962–1964³⁵. Do śmierci pozostał

31 Kazimiera Ćwiek-Ludwicka, „The 70 year anniversary of the Roczniki Państwowego Zakładu Higieny”, *Roczniki Państwowego Zakładu Higieny* 2 (2019): 111–117.

32 Stanisław Krauze, „W rocznicę 10-lecia niepodległości Polski Ludowej”, *Roczniki Państwowego Zakładu Higieny* 2 (1954), brak paginacji.

33 „W piętnastolecie Polski Ludowej”, *Roczniki Państwowego Zakładu Higieny* 3 (1959), brak paginacji.

34 „Na 25-lecie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”, *Roczniki Państwowego Zakładu Higieny* 3 (1969): 260.

35 Ćwiek-Ludwicka, „The 70 year anniversary of the Roczniki Państwowego Zakładu Higieny”, 111–117.

redaktorem Działu Badania Żywności i Przedmiotów Użytku³⁶. „Roczniki Państwowego Zakładu Higieny” ukazują się do dnia dzisiejszego i są uznanym na świecie wydawnictwem naukowym.

Po zakończeniu działań drugiej wojny światowej powrócił na arenę prawa międzynarodowego temat regulacji kontroli żywności w aspekcie szerszym niż narodowy. Niedobory żywności spowodowane odbudową gospodarek po wojnie, jak również eksport żywności spowodowały zwrócenie się ku tematowi zarówno polityków, jak i naukowców.

Działania zmierzające do powołania spójnych dla całej Europy standardów dotyczących jakości żywności pojawiały się już na początku XX w. W 1908 r. Towarzystwo Białego Krzyża zwołało w Genewie I Międzynarodowy Kongres poświęcony zwalczaniu fałszerstw żywności. Za główne cele działania obrano zdefiniowanie tego, co pod pojęciem poszczególnych artykułów spożywczych rozumie zarówno konsument, jak i wytwórca, opracowanie jednolitych dla wszystkich metod analitycznych stosowanych w badaniu żywności. Zapoczątkowane zwołanym Kongresem prace trwały do wybuchu pierwszej wojny światowej. W 1912 r. udało się powołać w Paryżu Międzynarodowe Stałe Biuro Chemii Analitycznej, które miało za zadanie przygotowanie metod chemicznych.

W 1948 r. delegatem Polski na zjeździe Szwajcarskiego Towarzystwa Chemii Czystej i Stosowanej w Sion był Stanisław Krauze. Wniósł on wtedy propozycję utworzenia międzynarodowej organizacji, która zajęłaby się ujednoczeniem metod badania żywności. Wniosek za sprawą delegata z Francji nie został przyjęty. Kilka lat później, w 1953 r., dr Hans Frenzel³⁷, przewodniczący Komisji Austriackiego Kodeksu Żywnościowego, ponowił myśl o powołaniu takiej organizacji, co dało początek nowym projektom z ogromnym udziałem przedstawiciela Polski prof. Stanisława Krauzego³⁸.

W dniu 30 IX 1957 r. Prezes Rady Ministrów powołał Polski Komitet ds. Europejskiego Kodeksu Żywnościowego, na którego czele stanął także Krauze. Do zadań komitetu należało przygotowanie Polskiego Kodeksu Żywnościowego, jak również uczestnictwo w pracach nad Europejskim Kodeksem oraz współpraca naukowo-techniczna z organizacjami w Polsce i za granicą³⁹. Uczestnictwo Polski w pracach nad Europejskim

36 Wkładka dotycząca śmierci Krauzego, w: *Roczniki Państwowego Zakładu Higieny* 5 (1977).

37 Hans Frenzel – farmaceuta, chemik, dr prawa, prezes Najwyższej Izby Kontroli Austrii. Krauze, „Moje środowisko społeczne i naukowe”, 50.

38 Stanisław Krauze, „Prace nad Europejskim i Polskim Kodeksem Żywnościowym”, *Nauka Polska* 1 (1962): 121–122.

39 *Ibidem*, 125.

Kodeksem Żywnościowym nabrało dużego tempa, a podczas II Międzynarodowej Konferencji w sprawie Europejskiego Kodeksu Żywnościowego w 1958 r. w Wiedniu na wiceprzewodniczącego Rady Europejskiej ds. Kodeksu Żywnościowego wybrano jednogłośnie Krauzego⁴⁰. Podczas wszystkich posiedzeń Rady był on bardzo aktywny. W międzynarodowym porozumieniu widział ogromne szanse na polepszenie jakości dostarczanej konsumentom żywności.

Powstała w 1958 r. Rada Europejska ds. Kodeksu Żywnościowego postawiła sobie za cel 3 sprawy: ochronę zdrowia konsumenta, ułatwienie handlu międzynarodowego oraz sporządzenie list bezpiecznych dodatków do żywności i uzgodnienie metod badania⁴¹. Wszystkie te zadania miały zmienić kulturę żywienia w Europie, a później również na świecie.

W 1961 r. podjęto decyzję, że Rada staje się niezależną Komisją FAO/WHO. Kodeks stał się opracowaniem mającym służyć wszystkim zainteresowanym państwom⁴².

Dla podkreślenia, jak bardzo zaangażowany w prace Rady był prof. Krauze, należy wspomnieć o działaniach „Komisji Grzybowej”, której przewodniczyła Polska. W celu sprawnego opracowania kodeksu państwa uczestniczące w projekcie podzieliły się przewodnictwem w poszczególnych komisjach. Przewodnictwo w Komisji Grzybowej objęła Polska, dla której eksport grzybów był niezwykle istotny. Wartość roczna eksportu tego produktu wynosiła około 1 miliona dolarów.

Pierwszym szczegółowym rozdziałem, opracowanym kompleksowo i bardzo szybko, był ten dotyczący grzybów, wykonany pod przewodnictwem Polski. Głównym skutkiem tego opracowania było stworzenie listy grzybów objętej handlem międzynarodowym, zalecenie dotyczące etykietowania, określenie metod badania. Przygotowanie tego rozdziału kodeksu było ogromnym sukcesem Polski, które pokazało jej silną pozycję naukową i organizacyjną na arenie międzynarodowej⁴³.

Profesor Krauze działał równie mocno w koordynacji prac Polskiego Komitetu ds. Europejskiego Kodeksu Żywnościowego. Prace w Polsce postępowały dość szybko i skupiały się na zaangażowaniu instytutów i laboratoriów badawczych w opracowanie norm i metod badawczych. Wydzielono 16 sekcji branżowych, których pracą kierował on osobiście. Ścisłe współpracował przy tym z Polskim Komitetem Normalizacyjnym.

40 Stanisław Krauze, „Prace nad Europejskim Kodeksem Żywnościowym”, *Normalizacja* 8 (1958): 381.

41 Krauze, „Moje środowisko społeczne i naukowe”, 50.

42 Krauze, „Prace nad Europejskim i Polskim Kodeksem Żywnościowym”, 123.

43 *Ibidem*, 124.

Działanie Polskiego Komitetu ds. Europejskiego Kodeksu Żywnościowego przyczyniło się również do powstania projektu ustawy żywnościowej. Poprzednia obowiązująca w Polsce pochodziła z 1928 r. i nie była już adekwatna do zmieniającej się rzeczywistości politycznej i społecznej. Komisja powołana przez Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej pod przewodnictwem prof. Krauzego stworzyła projekt nowej ustawy⁴⁴.

Prof. Stanisław Krauze w Radzie Europejskiej ds. Kodeksu Żywnościowego, później przekształconej w Komisję Kodeksu Żywnościowego FAO/WHO, pełnił przez 8 lat funkcję wiceprzewodniczącego, zmieniając kulturę żywności i żywienia. Był również ekspertem WHO ds. substancji obcych w żywności⁴⁵. Działania na rzecz powstania Europejskiego Kodeksu Żywnościowego zostały docenione przez prezydenta Republiki Austriackiej, który uhonorował go w 1961 r. najwyższym odznaczeniem „Das Grosse Goldene Ehrenzeichen”⁴⁶.

Na łamach „Farmacji Polskiej” w 1965 r. tak wspominał swoją dotychczasową pracę międzynarodową: „Współpraca w łonie Rady Europejskiej, gdzie pełniłem funkcje wiceprezesa, nauczyła mnie cenić wartość kontaktów międzynarodowych i jeszcze raz podkreśliła, że tylko zbiorowy wysiłek w tej dziedzinie może dać dodatnie rezultaty”⁴⁷.

Obecnie członkami Komisji Kodeksu Żywnościowego jest 188 państw oraz Unia Europejska. Organizacje międzyrządowe i pozarządowe mogą ubiegać się o status obserwatora. Daje im to możliwość uczestniczenia i przedstawienia swoich opinii na każdym etapie ustanawiania standardów. Współcześnie status obserwatora posiada 230 organizacji.

Oficjalnymi językami Kodeksu Żywnościowego są angielski, francuski, hiszpański, chiński i arabski⁴⁸. Ponad 99% populacji świata posiada swoich przedstawicieli w Komisji, w tym oczywiście Polska.

Czy taką samą rolę, jaką odegrał w pierwszych latach od swojego powstania Kodeks Żywnościowy, odegra również w przyszłości, zweryfikuje upływający czas i wyzwania, przed jakimi on stanie. Ciekawym podsumowaniem roli, jaką obecnie odgrywa Kodeks i jak być może mimo licznych kontrowersji, które budzi, powinien być postrzegany, były słowa prof. Stanisława Kowalczyka wypowiedziane podczas konferencji

44 *Ibidem*, 126.

45 „Prof. dr Stanisław Krauze. Życiorys i praca naukowa”, *Roczniki Technologii i Chemii Żywności* 1 (1974): 6.

46 Złota Odznaka Honorowa.

47 Krauze, „Moje środowisko społeczne i naukowe”, 51.

48 Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, <https://www.gov.pl/web/ijhars/informacje-o-kkz> (dostęp: 6.12.2022).

zorganizowanej w 2011 roku przez Komisję Rolnictwa i Rozwoju Wsi – „Wpływ Kodeksu Żywnościowego FAO/WHO na produkcję bezpiecznej żywności”:

Przed tym spotkaniem powiedziałem w jakimś wywiadzie, że dla mnie Kodeks Żywnościowy jest w pewnym sensie takim międzynarodowym językiem, trochę jak esperanto, gdzie bez względu na to, czy ktoś pochodzi z Ameryki Południowej, z Europy, z Ameryki Północnej czy Azji, jeżeli powołujemy się na określone normy wydiskutowane w ramach Kodeksu Żywnościowego, wiemy, o czym mówimy⁴⁹.

Prof. Stanisław Krauze właśnie z takim zamiarem tworzył od samego początku Kodeks.

Zakończenie

11 XI 1972 r. w sali wykładowej Wydziału Farmaceutycznego Uniwersytetu Medycznego w Warszawie odbyło się uroczyste posiedzenie seminaryjne Instytutu Biofarmacji z okazji 70-lecia urodzin prof. Krauze. Przemówienia wygłosiło wielu przedstawicieli władz uczelni, kolegów, którzy w swoich mowach nie szczędzili pochwał dla profesora jako człowieka i naukowca. Jednym z prelegentów był prof. Władysław Rusiecki – farmaceuta, kierownik Katedry i Zakładu Chemii Toksykologicznej i Sądowej – który tak mówił o profesorze:

Głęboka wiedza oraz własne badania naukowe stanowiły silną podstawę w walce o dobrą żywność i ochronę zdrowia społeczeństwa. Profesor Krauze jest znany jako odważny i bezkompromisowy bojownik słuszności i prawdy, stojący na straży zdrowia człowieka⁵⁰.

Profesor Stanisław Krauze wiedział, że kultura stołu zaczyna się już dużo wcześniej niż w momencie, w którym do niego zasiadamy. Nie miało dla niego znaczenia, czy wspólnym posiłkiem obywatele mieli coś świętować czy tylko zaspokoić uczucie głodu – znaczenie miało to, by

49 *Wpływ Kodeksu Żywnościowego FAO/WHO na produkcję bezpiecznej żywności, Materiały z konferencji zorganizowanej przez Komisję Rolnictwa i Rozwoju Wsi*, oprac. Małgorzata Lipińska (Warszawa: Kancelaria Senatu, 2011), <http://ww2.senat.pl/k7/agenda/seminar/110125.pdf>.

50 *70-lecie urodzin prof. dr hab. Stanisława Krauze* – maszynopis znajdujący się w archiwum prywatnym prof. Reginy Olędzkiej, udostępniony autorce niniejszego artykułu.

żywność, którą spożyją, była pełnowartościowa i bezpieczna. Profesor Stanisław Krauze był niewątpliwie człowiekiem wybitnym, o którym pamięć, dziś już nieco zapomniana, powinna zostać przywrócona.

Bibliografia

Źródła

1. Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego
Akta osobowe Stanisława Krauzego, nr teczki 1364
2. Archiwum NIZP-PZH PIB w Warszawie
zdjęcie prof. Stanisława Krauzego
3. Zbiory prywatne prof. Reginy Olędzkiej
70-lecie urodzin prof. dr hab. Stanisława Krauze, b.d., mps

Źródła drukowane

Skład osobowy i spis wykładów 1946–1947 (Łódź: Uniwersytet Łódzki, 1947).

Opracowania

- „35 lat pracy dla nauki i zawodu farmaceutycznego”, *Farmacja Polska* 17-18 (1960).
- Bukowiecki Henryk, „Tajny Wydział Farmaceutyczny Uniwersytetu Warszawskiego w latach okupacji”, w: *Z dziejów tajnego nauczania medycyny i farmacji w latach 1939–1945*, red. Aleksander Dawidowicz (Warszawa: PZWL, 1977).
- Ćwiek-Ludwicka Kazimiera, „The 70 year anniversary of the Roczniki Państwowego Zakładu Higieny”, *Roczniki Państwowego Zakładu Higieny* 2 (2019).
- E.S., „30-lecie pracy naukowej prof. dra Stanisława Krauze”, *Farmacja Polska* 2 (1955).
- Hirszfeld Ludwik, „Słowo wstępne”, *Roczniki PZH* 1 (1950).
- Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, <https://www.gov.pl/web/ijhars/informacje-o-kkz> (dostęp: 6.12.2022).
- Krauze Stanisław, „Kontrola nad żywnością i przedmiotami użytku w latach 1945–1946”, *Farmacja Polska* 4 (1947).
- Krauze Stanisław, „Moje środowisko społeczne i naukowe”, *Farmacja Polska* 20 (1965).
- Krauze Stanisław, „O rozwoju chemji środków spożywczych”, *Wiadomości Farmaceutyczne* 28-29 (1926).
- Krauze Stanisław, „Prace nad Europejskim i Polskim Kodeksem Żywnościowym”, *Nauka Polska* 1 (1962).
- Krauze Stanisław, „Prace nad Europejskim Kodeksem Żywnościowym”, *Normalizacja* 8 (1958).

- Krauze Stanisław, „Uwagi o związku z badaniem mate”, *Farmacja Polska* 12 (1975).
- Krauze Stanisław, „W rocznicę 10-lecia niepodległości Polski Ludowej”, *Roczniki Państwowego Zakładu Higieny* 2 (1954).
- Krauze Stanisław, *Materiały do polskiego kodeksu żywnościowego* (Warszawa: Farmaceutyczny Instytut Wydawniczy Naczelnej Izby Aptekarskiej, 1948).
- Liszewski Stanisław (red.), *Łódź. Monografia miasta* (Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe 2009).
- „Na 25-lecie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”, *Roczniki Państwowego Zakładu Higieny* 3 (1969).
- Olędzka Regina, „Prof. dr. farm. Stanisław Krauze (1902–1977)”, *Farmacja Polska* 12 (1977).
- „Prof. dr Stanisław Krauze. Życiorys i praca naukowa”, *Roczniki Technologii i Chemii Żywności* 1 (1974).
- Szewczyński Jerzy, Plata Hanna, *Polskie Towarzystwo Farmaceutyczne* (Warszawa: PTF, 2017).
- „W piętnastolecie Polski Ludowej”, *Roczniki Państwowego Zakładu Higieny* 3 (1959).
- Wkładka dotycząca śmierci Krauzego, w: *Roczniki Państwowego Zakładu Higieny* 5 (1977).
- Wpływ Kodeksu Żywnościowego FAO/WHO na produkcję bezpiecznej żywności, *Materiały z konferencji zorganizowanej przez Komisję Rolnictwa i Rozwoju Wsi*, oprac. Małgorzata Lipińska (Warszawa: Kancelaria Senatu, 2011), <http://ww2.senat.pl/k7/agenda/seminar/110125.pdf>.